

સત્સંગ પ્રદીપ

SATSANG PRADEEP

દર મહીનાની ૨૨મી તારીખે નડીઆદથી પ્રકાશિત થતું
શ્રી સ્વામિનારાયણ સત્સંગ સેવા મંડળનું માસિક મુખ્યપત્ર

Published from Nadiad on 22nd of every Month
Monthly Publication of Shree Swaminarayan Satsang Seva Mandal

વર્ષ : ૫	૩	૨૨ - જુલાઈ - ૨૦૨૦	૩	અંક : ૩
Year : 5	૩	22- JULY- 2020	૩	Issue : 3

સત્તસંગ પ્રદીપ		
વર્ષ : ૫	અનુકૂળમણિકા	અંક : ૩
ક્રમ	લેખ તથા લેખક	પૃષ્ઠ
૧. આજનો સુવિચાર		૩
૨. વિશ્વામિત્ર		૪
- ઈશ્વરલાલ લાભશંકર પંડ્યા		
૩. દુર્લભ માનવદેહ,		૧૨
ભક્તિ અને સત્તસંગ		
- ભાલચંદ્ર કે. શાહ		
૪. સત્તસંગ - મહિમા		૧૬
- દયાળુશ્રી ગુરુજી		
નાથજીભાઈ શુક્લ		

અગત્યની નોંધ : સર્વે સભ્યો અને “સત્તસંગ પ્રદીપ”ના ગ્રાહકોને જણાવવાનું કે વેબસાઈટ ‘www.satsangsalsila.com’ ઉપર માસિક ‘સત્તસંગ પ્રદીપ’ દર મહિને અપલોડ થશે.

-તંત્રી.

જહેર વિનંતી

શ્રી સ્વામિનારાયણ સત્તસંગ સેવા મંડળના “સત્તસંગ પ્રદીપ” માં આજીવન લવાજમ, સરનામામાં ફેરફાર અંગે નીચે જણાવેલ “મંત્રી” નો સંપર્ક કરવા વિનંતી.

પંકજભાઈ ડી. ભણ
૩૦૪, સીલ્વર સ્ક્રેન એપાર્ટમેન્ટ, કુલાંગી, શ્રીનગર સોસાયટી,
દિનેશમીલ રોડ, વડોદરા-૩૬૦૦૨૦.

“સત્તસંગ પ્રદીપ”માં લેખ મોકલવા માટે “તંત્રી”ના સરનામે મોકલવા વિનંતી.

શ્રી સ્વામિનારાયણો વિજયતેતરામ ! સેવાસુક્લિશ્વગામ્યતામ !

સત્સંગ પ્રદીપ

(ક્રિસ્ટ રજિ. નં. ખેડા એ/૨૧૬૭)

આધ પ્રણોતા : પ. પૂ. મોટાભાઈશ્રી ઈશ્વરલાલ લા. પંડ્યા
માનદ તંત્રી : ઈન્દ્રકુમાર લક્ષ્મીપ્રસાદ પંડ્યા

સં. ૨૦૭૬ - શ્રાવણ કાર્યક્રમ : ઈન્દ્રકુમાર લક્ષ્મીપ્રસાદ પંડ્યા, 'ગુરુકૃપા', અધીક્ષેપણ પોળ, નાગરવાડા, નાયાદ-૩૮૭૦૦૧ જુલાઈ - ૨૦૨૦ અંક : ૩

આજનો સુવિચાર

“.....શ્રીજી મહારાજે આ શરીર અને વ્યવહાર આપ્યો છે તે એમની આજ્ઞા પ્રમાણે જીવન જીવવા આપ્યો છે, પણ વ્યવહારમાં ફૂલી જવા અને એમની આજ્ઞા પર દણ્ણિ ન રાખવા આપ્યો નથી. આ દેહ પડયા પણી માણસનો દેહ મળશે કે કેમ - તેમજ માણસનો દેહ મળે તો ‘સત્સંગ’ મળશે કે કેમ તે નિશ્ચિત નથી. માટે શ્રીજી આજ્ઞા પ્રધાન - સત્સંગ પ્રધાન જીવન જીવવાનું દ્યાન રાખશો....”

(“‘અમૃતવર્ષ-૨’માંથી)

વિશ્વામિત્ર

ઇશ્વરલાલ લાભશંકર પંડ્યા

નોંધ : આ લેખ અ. નિ. ઇશ્વરલાલ લા. પંડ્યાના લેખ સંગ્રહ “નિમિત્ત માત્ર”માંથી
લેવામાં આવ્યો છે.

ઇતિહાસ અને કાળની ગણ નાની દસ્તિઓ વિશ્વામિત્રની જીવનકથા ભલે હજારો વર્ષ જુની ગણાતી હોય પણ આત્મશ્રેય સાધ્યા ઇરછતી વ્યક્તિને એમાંથી આજે પણ ઘણું જાળવા—સમજવાનું અને શીખવાનું મળે તેમ છે. માણસ રજોગુણ અને તમોગુણપ્રદાન કર્મોમાં ફૂબેલો હોય, પણ જો એ પ્રબળ પુરુષાર્થ કરે તો, રાજ્યિ અને તામર્ષિમાંથી બ્રહ્માર્થ થઈ શકે છે; એટલે કે, અધ્યમ, હીન અને નીચામાં નીચી કોઈનું જીવન જીવતી વ્યક્તિ પણ સત્ત્રિષ્ઠ પુરુષાર્થ કરે છે ત્યારે માનવજીવનની સર્વોર્ય સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરી શકે છે, એ સત્ત્ય વિશ્વામિત્રની જીવનકથા સમજાવે છે. માણસ તપ, ત્યાગ, સંયમ, બ્રહ્માર્થ, સત્ત્ય, અહિસા, અપરિગ્રહ, ધર્મ, જ્ઞાન, યોગ અને ભક્તિ વગેરે સકળ સદગુણોથી સંપન્ન હોય, પણ જો એ ઈર્ઝ્યા અને માનજે વશ વર્તે છે તો એના સર્વ ગુણો, અવગુણો બનીને એને ભારે નુકસાન કરે છે, એ સત્ત્ય વિશ્વામિત્રની જીવનકથા સમજાવે છે. માણસ તપ, ત્યાગ, ધર્મ, જ્ઞાન, યોગ અને ભક્તિની ઓથ લઈને સ્વધર્મની મર્યાદાનું પાલન કરવામાં સહેજ અસાવધ અને બેદરકાર બને છે ત્યારે એના જીવનનું બધું કર્યુકારવ્યું એક ઘડીમાં ઘૂળધાણી થઈ જાય છે એ સત્ત્ય વિશ્વામિત્રની જીવનકથા સમજાવે છે. પદ અને પ્રતિષ્ઠા, દ્રવ્ય, સત્તા, વિદ્યા અને ઝપ-ગુણાના મદમાં અંદ્ય બનીને

અથવા ધર્મ, જ્ઞાન, યોગ, ભક્તિ, દાન, સેવા વગેરેના માનમાં મસ્ત બનીને, ભગવાન, ભગવાનના અપતારો અને ભગવાનના ભક્તો, ગરીબ, બ્રાહ્મણ અને સતી સાદ્વી સ્ત્રીનો દ્રોહ કરે છે ત્યારે એની દરા સર્વતોભ્રષ્ટ વ્યક્તિ જેવી થાય છે, એ સત્ત્ય વિશ્વામિત્રની જીવનકથા સમજાવે છે. ભગવદ્ધર્મ, ભગવત્ત્રયુપનિઃખાન, ભગવદ્ભક્તિ અને ભગવદાશ્રયના પરિણામે વ્યક્તિમાં જે શક્તિ આવે છે તેની આગળ બીજાં ગમે તેવાં સાધનો દ્વારા મેળવેલી સિદ્ધિઓ અને શક્તિઓ કંઈ જ વિસાતમાં નથી, એ સત્ત્ય વિશ્વામિત્રની જીવનકથા સમજાવે છે. જીવનમાં સાચું સુખ, શાંતિ અને શ્રેય ભગવાનની નિષ્કામ ભક્તિ અને સત્તસંગથી જ મળે છે. અને સર્વ સાધનોમાં સત્તસંગ શ્રેષ્ઠ છે, સર્વ બળોમાં સત્તસંગનું બળ જ શ્રેષ્ઠ છે, એ સત્ત્ય વિશ્વામિત્રની જીવનકથા સમજાવે છે. માણસને જીવનમાં પૂર્ણકામપણું, બીજાં કોઈ સાધનો કે પ્રાસિથી મળતું નથી, પણ ભગવાનની અનન્ય ભક્તિ અને સત્તસંગથી જ મળે છે, એ સત્ત્ય વિશ્વામિત્રની જીવનકથા સમજાવે છે. વિશ્વામિત્રની જીવનકથા બહુ લાંબી છે; એમાં જાતજાતના રંગો વર્તાય છે. બહુલક્ષી એ જીવનકથાના થોડા અતિ મહિંદ્રના અને ઉપયોગી પ્રસંગોનો આ લેખમાં વિચાર કરવામાં આવ્યો છે :

વાટમીકિ રામાયણ, મહાભારત,

જુલાઈ - ૨૦૨૦ સત્તસંગ પ્રદીપ

મત્સ્યપુરાણ, શ્રીમહભાગવત, દેવી ભાગવત, હરિવંશ વગેરે ધણા ગ્રંથોમાં વિશ્વામિત્રની જીવનકથા વર્ણવેલી છે. વેદમંત્રોના ક્રષ્ટા ગણાતા તેર મુખ્ય અધિમુનિઓમાં વિશ્વામિત્રનું નામ ખાસ ધ્યાન ખેંચે છે. આજે જ્યાંત્યાં જેનું અનુષ્ઠાન અને પુરશ્વરાણ થાય છે અને જેનાં મંદિરોનું આચ્યોજન થાય છે એ ગાયત્રીના મંત્રના વિશ્વામિત્ર એક અધિ ગણાય છે. નભોમંડળમાં અહરિંશ પ્રકાશી રહેલા સસર્ષિઓમાં અને બ્રાહ્મણોના કુળના આદિ પુરુષોમાં પણ વિશ્વામિત્રની ગણાના થાય છે. *૧ ઊર્જ એટલે કાર્તિક માસમાં, કૃતિકા નક્ષત્રમાં જ્યારે સૂર્ય વિચરતો હોય છે ત્યારે એમની સાથે નક્ષત્રમંડળના એક અધિનાયક તરીકે વિશ્વામિત્ર આજે પણ વિચરે છે, એવું જ્યોતિષ અને ખગોળશાસ્ત્ર કહે છે. પૌરાણિક કથાકોશમાં વિશ્વામિત્રની કુળપરંપરાનાં અને પ્રવરોનાં નામોની લાંબી ચાદી આપેલી છે. ભારતમાં થયેલા સૂર્યવંશી અને ચંદ્રવંશી રાજાઓની જીવનગાથા ધણાં પુરાણોમાં ગાયેલી છે. વિશ્વામિત્ર ચંદ્રવંશી રાજા હતા. ચંદ્રવંશી રાજા પુરુરવાના કુળમાં કુશાંબી નામે એક રાજા થઈ ગયો એના પરાક્રમી પુત્રનું નામ ગાધિ અને ગાધિના પરાક્રમી પુત્રનું નામ વિશ્વરથ. પોતાનાં સત્કર્માના કારણે એ વિશ્વામિત્ર નામે ઈતિહાસમાં પ્રસિદ્ધ થયેલા છે.

એક વખત રાજા વિશ્વરથ થોડા સૈનિકો લઈને મૃગયા કરવા નીકળ્યો. લાંબી રક્ષણપાટ

*૧ વર્તમાન કાર્તિક માસને વૈદિકકાળમાં ઊર્જ કહેવામાં આવતો હતો. વર્તમાનકાળના મહિના વૈદિકકાળમાં નીચે જગ્યાવેલા નામે ઓળખતા હતા. સંસ્કૃત કાવ્યોમાં આઠે પાણ માસનાં વૈદિક નામો વપરાય છે : (૧) ચૈત્ર-મધુ (૨) વૈશાખ-માધવ (૩) જેઠ-શુક્ર (૪) આધાઢ-શુયિ (૫) શ્રાવણ-નભ (૬) ભાઈરવો-નભસ્ય (૭) આસો-ઇશ (૮) કાર્તિક-ઊર્જ (૯) માગશર-સહ (૧૦) પોષ-સહસ્ય (૧૧) મહા-તપ અને (૧૨) ફાગુણ-તપસ્ય.

કરવા છતાં યોગ્ય શિકાર ન મળ્યો એટલે થાકી-હારીને એ પોતાના નગરમાં પાછો ફર્યો. રસ્તામાં એક બાજુ મહામુનિ વસિષ્ઠજીનો આશ્રમ હતો. રાજા એમનું દર્શન કરવા ગયો. પોતાના પ્રદેશના રાજાને આમ અચાનક આવેલો જોઈને વસિષ્ઠે એમને પ્રેમથી આવકાર્ય અને આદરથી ભવ્ય ભોજન જમાડયું. ચક્કવર્તી સમ્ભાટોને ત્યાં પણ જોવા ન મળે એવી વાનગીઓ અને સામગ્રી, પોતાને ભોજનમાં પીરસાયેલી જોઈને વિશ્વામિત્રને ભારે આશ્ર્ય થયું. વસિષ્ઠ પાસે મિલકતમાં તો ગાયો અને શિષ્યો સિવાય બીજું કંઈ જ ન હતું, રહેવા માટે ફાટેલતૂટેલ ઝૂપડી હતી અને પાથરવા માટે દર્બ અને વૃક્ષોનાં પાંદડાં જ હતાં; છતાં આવી અદ્ભુત સંપત્તિ અને સમૃદ્ધિ, નિષ્કર્ષન જણાતા બ્રાહ્મણ અધિ પાસે આવી કયાંથી? એ પ્રશ્ને રાજાનું મન મૂંજાઈ ગયું; બીજી પણે એ મૂંજવામાંથી ઇર્ણાના અંકુરો ફૂટયા. માણસ સહજરવભાવે અવળચંડો હોય છે પણ તે સાથે એ ભારે અદેખો પણ હોય છે. બીજા પાસે એ જ્યારે અસામાન્ય રૂપ, ગુણ, વિધા, કળા, શક્તિ, સંપત્તિ કે સમૃદ્ધિ જુદે છે ત્યારે મનમાં આંદના ભાવોને બદલે, અદેખાઈના ભાવો પેદા થાય છે; એ વસ્તુ-પદાર્થ, પોતાની કરવાની કામના જાગે છે અને પછી એ પોતાને હસ્તગત કરવા માટે યોગ્ય-અયોગ્ય ગમે તેવા પ્રયત્નો એ શરૂ કરે છે. વસિષ્ઠ તો પરમાત્માના સ્વરૂપના સુદૃઢ જ્ઞાન, આશ્રય, ભક્તિ અને

સત્તસંગના કારણે પૂર્ણકામ હતા; એમને પરમાત્મા સિવાય જીવનમાં બીજુ કોઈ જ કામના ન હતી. એટલે જ્યારે જ્યારે જરૂર પડે ત્યારે એમની મનોકામનાઓ પૂર્ણ કરવા માટે ભગવાન જ એમને શક્તિ અને સગવડો આપતા. ભગવાને એમને નંદિની નામની એક કામદેનું ગાય આપી હતી; એ ગાયના સહારે એ રાજાની શાહી સરભરા અને સત્કાર કરી શક્યા હતા. વિશ્વરથે વસિષ્ઠ પાસે કામદેનું ગાયની માગણી કરી. એમની માગણી વિચિત્ર અને અયોગ્ય હતી; પણ એ માટે એમણે જે કારણ બતાવ્યું તે વધારે વિચિત્ર અને વધારે અયોગ્ય હતું. એમાં અહંકાર અને સત્તાની બદલો આપતી હતી. માગણી માટે કારણ દાખવતાં એમણે કહ્યું : ‘મુનિરાજ ! મનોવાંછિત વસ્તુ આપે એવી આ કામદેનું ગાય તો રાજ્યદરબારમાં જ શોભે.’ રાજાના શબ્દો સાંભળીને વસિષ્ઠ પ્રથમ તો હસ્યા; પણ પછી ધીર ગંભીર પણ નિર્ભય રસ્પરે કહ્યું : ‘રાજન્ ! તમારી ભૂલ થાય છે. સુપાત્રતા કેળવી હોય તેવા પુરુષને સિદ્ધાંતો અને શક્તિ મળે છે તો એ સિદ્ધ અને શક્તિ સાર્થક બને છે; પણ જો એ અપાત્ર પુરુષને પ્રાણ થાય છે તો તેથી એને પોતાને તથા એની સાથે સંકળાયેલા અન્ય સર્વેને ભારે નુકસાન થાય છે. જીવનમાં સિદ્ધ અને શક્તિ મેળવવી સહેલું છે પણ તેને જીર્ખવી અને જીર્ખવીને પોતાના માટે નહિ પણ બીજાના સુખ અને હિત માટે વાપરવી એ કામ અતિ મુશ્કેલ હોય છે.’ મુનિના શબ્દો સાંભળીને રાજાને કોઇ વ્યાપ્યો. એણે બળ વાપરીને ગાયને લઈ જવાનો સૈનિકોને હુકમ કર્યો. પણ જેવા સૈનિકો ગાય પાસે

ગયા કે તરત જ એણે માથું હલાવીને સૈનિકો ઉત્પન્ન કર્યા. એ સૈનિકોએ, રાજસૈનિકોને મારી નાખ્યા. રાજા વિશ્વરથ જીવ બચાવવા માંડમાં ત્યાંથી નાસી છૂટયો.

લોકમાં જેને ગરીબ અને નિર્બળ માનવામાં આવે છે એવી એક ગાય, એક પશુથી પરાજય પામવાથી રાજા વિશ્વરથને ભારે આધાત લાગ્યો. એ આધાતના પરિણામે એમણે એક ભારે દુઃસાહસ કર્યું-પોતાના સો પુત્રો તથા મોટું લશ્કર લઈને એમણે બળજબરીથી ગાય લેવા માટે વસિષ્ઠના આશ્રમ ઉપર આક્રમણ કર્યું. રાજાને લશ્કર સાથે ઘસી આવેલો જોઈને વસિષ્ઠને ગ્લાનિ અને દુઃખ થયું. એમણે નિર્બયતાથી આગળ આવીને કહ્યું : ‘રાજન્ ! એક ગાય માટે તમે આ દુઃસાહસ કરો છો તે તમારા માટે શોભારૂપદ ન કહેવાય; આથી માણસોની નિરર્થક હાનિ જ થાય. જો ગાય માટે જ તમે આ ઉત્પાત યોજ રહ્યા હો તો સ્વેચ્છાથી આપતી હોય તો ગાયને તમે લઈ જાવ.’ એમ કહીને વસિષ્ઠજી એક બાજુ શાંત ઊભા રહ્યા. ગાયની ચમત્કારી શક્તિનો વિશ્વરથને પરચો મળી ગયો હતો એટલે ગાયને છંછેકવાનું જોખમ જેકવાનું થોગ્ય ન લાગ્યું. એમણે વસિષ્ઠ મુનિને જીવતા યા મરેલા પકડવાનો આદેશ આપ્યો. એ સાંભળીને વસિષ્ઠજી બોલ્યા : ‘રાજન્ ! મને તમારી દયા આવે છે. હું આ ઊભો. તમારા સૈનિકો અને શસ્ત્રો મારી પાસે પણ આવી નહિ શકે,’ એમ કહીને એમણે પોતાનો હાથ ઊંચો કર્યો. કોણ જાણે કયાંથી પણ એમના હાથમાં એક દંડ આવ્યો. સૈનિકોએ ચુદ્ધની શરૂઆત કરી. વસિષ્ઠ ઉપર જેટલાં શસ્ત્રો ફેંકાય તે બધાં જ એ એક હાથે ઝીલી લેતા અને બાજુએ ઝીંકી દેવા લાગ્યા. શસ્ત્રોનો મોટો ઢગલો થઈ ગયો ત્યારે વસિષ્ઠ

દંડને, જેને એ બ્રહ્મદંડ કહેતા હતા તેને પોતાના માથા ઉપર ધુમાવ્યો અને પછી સૈન્ય તરફ ફેંક્યો. જોતજોતામાં તો દંડના પ્રહારથી રાજાના નપ્યાણું પુત્રો તથા બધા સૈનિકોનો નાશ થઈ ગયો. વિશ્વરથ આ જોઈને મનમાં ભારે ભય પામ્યો. એમનો એક પુત્ર બ્રહ્મદંડના પ્રહારમાંથી બચવા માટે એક ખૂણામાં સંતાયો હતો તેને સાથે લઈને રાજા જીવ બચાવવા માટે ત્યાંથી ભાગ્યો.

વસિષ્ઠના બ્રહ્મદંડનું અપ્રતિહિત પરાક્રમ જોઈને વિશ્વરથે મનમાં એવો બ્રહ્મદંડ, એવી બ્રહ્મસત્તા, એવું બ્રહ્મત્વ મેળવવાનો નિર્ણય કર્યો. પોતાના પુત્રને રાજગાઢી સોંપી દઈને તપ કરવા એ જંગલમાં ગયા. ભારે ઉત્ત્ર તપ કર્યું. દેવો અને દેવરાજ પ્રસન્ન થયા. દેવોએ રાજાને વિશ્વામિત્ર નામે સંબોધ્યો; અને ઈન્દ્રપદ સિવાય સ્વર્ગમાંથી જે જોઈતું હોય તે માગી લેવાનું કહ્યું. વિશ્વરથ ત્યારથી વિશ્વામિત્ર નામથી ઓળખાતા થયા. દેવોના વરદાનથી વિશ્વામિત્રને સંતોષ ન થયો; એમણે તપ ચાલુ રાખ્યું. વિશ્વામિત્ર રખેને ઈન્દ્રાસન પડાવી લે એ બિકે, એમને તપોભંગ કરવા માટે ઈન્દ્રે મેનકા નામની અપ્સરાને મોકલી. મેનકાએ આવતાં જ વિશ્વામિત્રનું આજુબાજુનું શુષ્ક વાતાવરણ બદલી નાખ્યું; વિષયાનંદથી - રસમસ્તીથી એને તરબતર કરી દીધું. વાતાવરણ બદલાતાં વિશ્વામિત્ર જાગ્યા. એમના અંગમાં અદ્ભુત શક્તિ વર્તાતી હતી, એમની આંખમાં ભારે તેજ ઊભરાતું હતું; મેનકાનાં અંગોઅંગમાંથી મદ અને મોહ નીતરતાં હતાં, એની આંખમાં અજબ કામણ ભર્યું હતું, એના ઊભા રહેવાની રૂપછટા ભલભલા પુરુષને આકર્ષે એવી વિલક્ષણ હતી, એણે શરીર ઉપર હવાના

તાણાવમામાંથી બજેલું હોય એવું એક પારદર્શક આછા ગુલાબી રંગનું વસ્ત્ર ધારણ કર્યું હતું. સત્શાસ્ત્રો અને સત્પુરુષોએ ઉચ્ચ સ્પરે ચેતવણી આપતાં કહ્યું છે કે, ત્યાગી, તપસ્વી, જ્ઞાની, ચોગી કે ભક્તે, દેવતાની પ્રતિમા વિના બીજી કોઈ સ્ત્રીની પ્રતિકૃતિનો સ્પર્શ તો ન જ કરવો જોઈએ, પણ એનું દર્શન પણ ન કરવું જોઈએ. પોતે ભારે તપસ્વી છે, ત્યાગી અને જ્ઞાની છે, મહાયોગી છે એટલે પોતે નિર્વિકાર અને નિર્લેપ છે, જગતના રૂપ, ગુણ, શબ્દ પોતાના ઉપર કોઈ વિપરીત અસર કરી શકે તેમ નથી એવું માનીને સત્શાસ્ત્રોની ચેતવણીની વિશ્વામિત્રે અવગણાના કરી; એમણે એક ઊંડી નજરે મેનકા સામે જોયું. અહું માણસમાં ખોટો આત્મવિશ્વાસ ઊભો કરે છે. વિશ્વામિત્ર, મેનકાથી મોહિત થયા, અંધ બન્યા; પરિણામે મેનકા સાથે લગ્ન કર્યા સિવાય જ એમણે ઘરસંસાર માંડ્યો, તપ અને તપનાં કિયાકાંડો વિસરાઈ ગયાં, વિલાસી ભમર માફક એ મેનકાની આજુબાજુ જ દિનરાત ભમવા લાગ્યા. શબ્દાદિક પંચવિષયોમાં ગળાદૂબ પડેલા માણસને જ્યાં સુધી જબરી લાત વાગતી નથી ત્યાં સુધી, એ છાણાના કીડા માફક એમાં દૂબેલો જ રહે છે. મેનકાએ એક દિવસ એક સુંદર પુત્રીને જન્મ આપ્યો. નવજાત પુત્રીને હાથમાં લઈને એ વિશ્વામિત્રની આંખ ઊઘડી ગઈ. પશ્વાતાપના અભિનમાં મોહનાં પડળ બળી ગયાં. મા - દીકરીનો તત્કાળ ત્યાગ કરીને ‘પુનશ્ચ હરિ ઽં’ કરવા-તપ કરવા જંગલમાં જતા રહ્યા.

દૂધનો દાડ્યો છાશ પણ કુંકીકુંકી પીતો હોય છે તેમ આ વખતે ભારે સાવધાનીથી અને કાળજીથી એમણે તપ કર્યું. હજારો વર્ષ

વિતી ગયાં. બ્રહ્માજી એમની પાસે આવ્યા અને વરદાન માગવાનું કહ્યું. વિશ્વામિત્રે માગયું : ‘હું જન્મે ક્ષત્રિય છું તે આ જગ્યાએ જ બ્રાહ્મણ થાઉં; મને બ્રહ્મત્વ પ્રાપ્ત થાય તે ઉપરાંત બ્રહ્મવિધા અને બ્રહ્મસત્તા પણ પ્રાપ્ત થાવ અને બધા મને બ્રહ્મર્ષિ નામે બોલાવે અને સન્માને.’ ‘તથાસ્તુ’ કહીને બ્રહ્માજી ચાચ્યા ગયા. સૌ કોઈ ભય અને શાપની બીકને લીધે એમને બ્રહ્મર્ષિ તરીકે સંબોધવા લાગ્યું; એકમાત્ર વસિષ્ઠજીએ એમને રાજર્ષિ તરીકે સંબોધવાનું ચાલુ રાખ્યું, એટલું જ નહિ પણ સ્પષ્ટ શબ્દોમાં કહ્યું : ‘બ્રહ્મત્વ, બ્રહ્મવિધા, બ્રહ્મસત્તા અને બ્રહ્મર્ષિપદ, તપ અને ત્યાગ કરવાથી, ચંદ્ર અને દાન કરવાથી, તીર્થોમાં ફરવાથી, સેવા કરવાથી, યા ધર્મ, જ્ઞાન, યોગ અને ભક્તિમાં આગળ વધવાથી મળતાં નથી; એ તો પરમાત્માની નિષ્કામભક્તિ અને સત્ત્વસંગથી અને પરમાત્માની કૃપાથી મળે છે. જેમના જીવનમાં પરમાત્મા સિવાય બીજુ કોઈ કામના ન હોય તે જ બ્રહ્મર્ષિ કહેવાય છે; જે સર્વભાવે પરબ્રહ્મનિષ્ઠ હોય છે તે જ બ્રહ્મર્ષિ કહેવાય છે. વિશ્વામિત્ર અદ્વિતીય તપસ્વી અને ત્યાગી છે એ ખરું, પણ એમના તપ અને ત્યાગ પાછળ સ્વાર્થ જ રહેલો છે; માટે એ અઃષિ ખરા પણ રાજર્ષિ જ કહેવાય.’ વિશ્વામિત્રે જયારે વસિષ્ઠના આ શબ્દો કર્ણપરંપરાથી સાંભળ્યા ત્યારે એમને રોમ રોમ કોઈ વ્યાપી ગયો. ત્યારથી એ વસિષ્ઠજીના કહ્યા વિરોધી અને શત્રુ બની ગયા.

વિશ્વામિત્ર તપસ્વી હતા, જ્ઞાની હતા, લોકો એમને બ્રહ્મર્ષિ તરીકે બોલાવતા હતા અને સન્માનતા હતા છતાં, આ પણી જ્યાંત્યાં અને જયારે ત્યારે એ વસિષ્ઠની નિંદા કરવા

લાગ્યા. વસિષ્ઠ જે વાત કહે તે યોગ્ય અને શાસ્ત્રસંમત હોય તોપણ એનો વિરોધ જ કરવા લાગ્યા. વસિષ્ઠજી આ બદ્યું ખૂબ શાંતિથી સાંભળી રહેતા; એ વિશ્વામિત્રને તપસ્વી અને જ્ઞાની કહેતા, પણ બ્રહ્મર્ષિ તરીકે સંબોધતા નહિ. આમ વર્ષો વીત્યાં. એક વખત એક સભામાં વિશ્વામિત્ર હાજર હતા ત્યારે વસિષ્ઠે અયોદ્યા નરેશ હરિશ્ચંદ્રની સત્યનિષ્ઠાનાં પખાણ કર્યા. વિશ્વામિત્ર એ સામે વિરોધ ઉઠાવ્યો. એમણે કહ્યું : ‘રાજાએ સત્યનિષ્ઠ હોતા જ નથી. હરિશ્ચંદ્રની સત્યનિષ્ઠાની કસોટી કર્યા સિવાય એને સારું પ્રમાણપત્ર આપવું એ જ મોટું અસત્ય છે.’ એ પણી વિશ્વામિત્રે બ્રહ્માણનો વેશ લઈને હરિશ્ચંદ્રની ભારે આકરી કસોટીએ કરી—એનું રાજ લઈ લીધું; દક્ષિણાની પસૂલાત માટે એની પાસે સ્ત્રી અને પુત્રને વેચાવ્યાં; એક ચાંડાલને ત્યાં સ્મરાનમાંથી કર અને વચ્ચે ઉઘરાવવાની નોકરી કરવાની ફરજ પાડી; એના પોતાના હાથે જ પુત્રની હત્યા કરવાનો પ્રસંગ ઊભો કર્યો. હરિશ્ચંદ્રે આ બધી કસોટીએ પાર કરી છતાં પોતાના વચનમાંથી પાછી પાની ન કરી ત્યારે, વિશ્વામિત્ર વસિષ્ઠનાં પખાણ સાચાં માન્યાં. પણ આથી પણ બે ચાસણી ચઢે એવો એક પ્રસંગ બન્યો.

વિશ્વામિત્ર જયારે તપ કરવા ગયા હતા ત્યારે દુષ્કાળ વગેરે જેવા પ્રસંગોએ એમની સ્ત્રીએ (એમને પાંચ સ્ત્રીએ હતી) અને પરિવારનું સત્યપ્રત નામના અયોદ્યાના એક રાજાએ અન્નાદિક વડે સંભાવના કરીને રક્ષણ કર્યું હતું. સત્યપ્રતના આ ઉપકારનો બદલો વાળવાની એ તક શોધી રહ્યા હતા. અચાનક જ એમને એ તક મળી ગઈ. માણસના

સ્વભાવમાં એક વિચિત્રતા હોય છે – પોતે જે માટે પાત્ર ન હોય, જે માટે લાયક ન હોય એવી ઘણી બાબતો જીવનમાં મેળવવાની વાંઝણી ઈચ્છા એ સેવતો હોય છે. રાજા સત્યપ્રતના મનમાં પણ એવી એક ઈચ્છા ઈતિહાસ-પુરાણાની કથાએ સાંભળીને જાગી હતી; એને સદેહે સ્વર્ગમાં જઈ આવવાની ઘણી ઈચ્છા હતી. એક વખત એણે વિશ્વામિત્રને પોતાની આ ઈચ્છા જણાવી. આગળપાછળનો અને પરિણામનો સારાસારનો વિચાર કર્યા વિના જ, રાજાની આ વિચિત્ર ઈચ્છા પૂરી કરવા વિશ્વામિત્ર તૈયાર થયા. એમણે એક યજાનું આચોજન કર્યું કેટલાક અધિમુનિઓ અને બ્રાહ્મણો, એમના ભયથી, તો કેટલાક દ્રવ્યલોભના સ્વાર્થથી, એમની સાથે યજામાં સહકાર્યકર તરીકે જોડાયા. વસિષ્ઠ એમાં જોડાવાનો સ્પષ્ટ ઈન્કાર કર્યો; એટલું જ નહિ પણ વિશ્વામિત્રને કહ્યું : ‘પાત્ર ન હોય એવી વ્યક્તિને માત્ર તપોબળના પ્રભાવથી સદેહે સ્વર્ગ મોકલવાની પ્રવૃત્તિ, જગદીશ્વરે, સૃષ્ટિસર્જનમાં પ્રવતર્વિલા કર્મના ન્યાયના સિદ્ધાંતમાં અનદિકારે દખલ કરવા જેવી ચેષ્ટા કહેવાય. તમારે એવી ઈચ્છાને ઉતેજન ન આપવું. રાજાને પહેલાં સુપાત્ર બનાવો.’ વસિષ્ઠની આ સાચી વાત વિશ્વામિત્રને રુચિ નહિ; એની સંદર્ભ અવગાણના કરીને એમણે યજા કરાવ્યો. યજા પૂરો થયા પછી પણ રાજામાં સદેહે સ્વર્ગમાં સ્વયમેવ જવાની શક્તિ ન આવી ત્યારે રોષે ભરાયેલા વિશ્વામિત્રે, પોતાની તપશક્તિના આધારે રાજાને સદેહે સ્વર્ગમાં મોકલ્યો પણ, ‘સત્કર્મની સુપાત્રતા સિવાય સ્વર્ગ નહિ’ એ ન્યાયને અનુસરીને સ્વર્ગના અધિપતિએ સ્વર્ગનાં ફ્રાર રાજા માટે બંધ કરી

દીધાં. નિરુપાયે રાજા પૃથ્વી ઉપર પાછો ફરવા લાગ્યો. વિશ્વામિત્રનો કોઇ આથી ઓર ભભૂકી ઊઠ્યો. એમણે રાજાને અંતરિક્ષમાં અદ્ધર જ અટકાવી દીધો; અને એના માટે નવા સ્વર્ગની સૂર્જિ રચવાની તૈયારી કરવા માંડી. વિશ્વામિત્રની આવી ગાંડી પ્રવૃત્તિ જોઈને ચિંતાતુર બનેલા બ્રહ્માજી એમણી પાસે ઢોડી આવ્યા અને કહ્યું : ‘વિશ્વામિત્ર ! જગતવ્યાપાર એટલે સૃષ્ટિસર્જનની પ્રવૃત્તિ કરવાની શક્તિ એક માત્ર સર્વેશ્વર શ્રીહરિમાં જ રહેલી છે. જીવાત્મા ગમે તેવો સમાધિનિષ્ઠ અને સમર્થ યોગી હોય તોપણ એને એ શક્તિ કદી પ્રાપ્ત થતી નથી. જેને પરમાત્મા કૃપા કરીને એ શક્તિ પ્રદાન કરે છે અને કૃપા કરીને જેને સૃષ્ટિસર્જનનું કામ સોંપે છે તેને, પરમાત્માની કૃપાદસ્તિ હોય ત્યાં સુધી – રહે ત્યાં સુધી જ એ શક્તિ સાંપદે છે; એવી વ્યક્તિ પણ પરમાત્માની આજ્ઞા વિરુદ્ધ કોઇ કાર્ય કરી શકતી નથી. માટે તમે આ તમારી પ્રવૃત્તિ સંકેર્તિ લો. એમાં જ તમારું હિત છે.’ બ્રહ્માજી તરફ રોષભરી દસ્તિ કરીને કહ્યું : ‘પિતાજી ! પણ મેં રાજાને વચન આપ્યું છે તેનું શું ?’ થોડી વિચારણા પછી બ્રહ્માએ રાજાને ન સ્વર્ગ ન પૃથ્વી – એવું અંતરિક્ષમાં અંતરિયાળ સ્થાન આપવાનું સ્વીકાર્યુ. રાજાએ કહ્યું : ‘મારે એવું અંતરિયાળ સ્થાન જોઈતું નથી; મને કૃપા કરીને મારા પૃથ્વી ઉપરના સ્થાને જવા દો.’ વિશ્વામિત્રે તાહૂકીને કહ્યું : ‘એ નહિ બને; તમે પૃથ્વી ઉપરથી સદેહે અંતરિક્ષ જવાની ઈચ્છા કરી હતી. હવે તમારે અંતરિક્ષના એ સ્થાનમાં જ રહેવું પડશે.’ રાજા સત્યપ્રતને ત્યારથી અંતરિક્ષમાં અંતરિયાળ રહેવું પડયું. ત્યારથી લોકોમાં તે રાજા સત્યપ્રતને બદલે ત્રિશંકુ (સાદી ભાષામાં કહીએ તો

ધોબીનો ઝૂતરો જેમ ન ઘરનો કે ન ઘાટનો કહેવાય છે તેમ) નામથી ઓળખાવા લાગ્યો. લોકોમાં તો આ પ્રસંગ પછી વિશ્વામિત્ર ધારે તે કરે એવા સમર્થ છે, એવી માન્યતા પ્રચલિત થઈ; પણ વિશ્વામિત્રના મનમાં આ પ્રસંગે થયેલી માનહાનિ હૃદયશૂળ માફક ખૂંચવા લાગી.

માણસને પોતાનો દોષ – પોતાની ભૂલ કદી સૂક્ષ્ટતી નથી; પોતાની પીછેછ માટે, પરાજ્ય અને નુકસાન માટે એ હમેશાં બીજાઓ ઉપર જ દોષારોપણ કરતો હોય છે. પોતાને ભોગવવી પડેલી માનહાનિ માટે વિશ્વામિત્ર, આ પછી વસિષ્ઠને જ જવાબદાર ગણાવા લાગ્યા. આ ખોટી માન્યતા દિવસે દિવસે દઢ થવા લાગી. આખરે એમને લાગ્યું કે, જ્યાં સુધી વસિષ્ઠજી હ્યાત છે ત્યાં સુધી જગતમાં પોતાનો જ્યવારો થવાનો સંભવ નથી. આ વિચાર પરિપક્વ થતાં એમણે વસિષ્ઠની હત્યા કરવાનો નિર્ણય કર્યો. પણ વસિષ્ઠનો બ્રહ્મદંડ હજુ એમને નજર સામે દેખાતો હતો; એમની શક્તિથી એ પરિચિત હતો, એટલે એ જ્યારે જગ્યત હોય ત્યારે નહિ પણ રાત્રે નિદ્રાધીન હોય ત્યારે છાનામાના એમના આશ્રમમાં જઈને હત્યા કરવાનું નક્કી કર્યું. કાણું કામ કરવા માટે માણસ સામાન્ય રીતે કાળી રાત જ પસંદ કરતો હોય છે. પણ કોણ જાણે કેમ પણ વિશ્વામિત્રે આ કાળા કામ માટે પૂર્ણિમાની સંપૂર્ણ શૈત રાત પસંદ કરી. એ રાતે મધ્યરાત નજીક આવતાં, એક હાથમાં ખડગ લઈને વિશ્વામિત્ર લપાતાછુપાતા વસિષ્ઠના આશ્રમ આગળ આવ્યા. વસિષ્ઠજી, પતની અરુંધતી સાથે પર્ણકુટિની બહાર બેઠા બેઠા જ્ઞાનગોઢિ કરી રહ્યા હતા. વિશ્વામિત્ર પર્ણકુટિની પાછળ

ખડગને હાથમાં મજબૂત રીતે પકડીને ઊભા રહ્યા. એવામાં અચાનક જ એમના કાને અરુંધતીના પ્રશ્ના શબ્દો પડ્યા, અરુંધતીએ વસિષ્ઠજીને પૂછ્યું : ‘દેવ ! પૂર્ણિમાના આ ચંદ્રના શીતળ શાંત તેજ જેમ; આજે કોનું તેજ પ્રકાશી રહ્યું છે ?’ જરાચે સંકોચાચા વિના વસિષ્ઠજીએ તરત જ જવાબ આપ્યો : ‘દેવી ! ચંદ્રનું તેજ શીતળ અને શાંત છે એ વાત ખરી; પણ એ તો સૂર્યના તેજમાંથી પ્રતિબિંબિત થયેલું છે; સૂર્યનું તેજ એ જ મૂળ તેજ છે. એ ઉગ અને પ્રખર લાગે છે પણ જગતને જીવન અને પ્રકાશ એ જ તેજ આપે છે. સૂર્યના તેજ જેવું પ્રખર અને જગતને જીવન અને પ્રકાશ આપનારું તેજ, આજે તો મુનિ વિશ્વામિત્રનું પ્રકાશે છે.’ વિશ્વામિત્રના કાને આ શબ્દો પડ્યા. એમના અંતરમાં તરત જ શુભ સંકલ્પોની પરંપરા જાગી. ‘અરે ! વસિષ્ઠજી તો મારા તપનાં વખાણ કરે છે; મારા તપના તેજને, જગતને જીવન અને પ્રકાશ આપનારું કહે છે અને હું અહીં એમની હત્યા કરવા આવ્યો છું. એમના જેવા મારા પરમહિતૈષીની હત્યા કરવા જેવું અધમ ફૃત્ય મારાથી ન થાય; મારે એમને દંડવત્ પ્રણામ કરીને એમની ક્ષમા માગવી જોઈએ.’ આ વિચાર દઢ થતાં જ વિશ્વામિત્ર પર્ણકુટીની પાછળથી નીકળીને આગળ દોડી આવ્યા, ખડગને દૂર ફેકી દીધું અને ‘મને ક્ષમા કરો, મને ક્ષમા કરો.’ એમ બોલતા બોલતા વસિષ્ઠજીને દંડવત્ પ્રણામ કરવા લાગ્યા. એમની અંખોમાંથી વહી રહેલાં પશ્વાતાપનાં આંસુઓ વસિષ્ઠના પગનું પ્રકાલન કરવા લાગ્યાં. વસિષ્ઠજી તરત જ ઊભા થથા અને બોલ્યા : ‘વિશ્વામિત્રજી ! આજે તમે શસ્ત્રબળનો સહારો છોડી દીધો છે; હવે તમે સાચા અર્થમાં

મહર્ષિ બન્યા છો. મને આજે અનહું આનંદ થયો છે. ઉઠો, ઉભા થાવ, બ્રહ્મણ !' એમ કહીને વઠિજુએ વિશ્વામિત્રને ઉભા કર્યા અને અતિ પ્રેમથી ભેટી પડ્યા. થોડી વાર પછી વસિષ્ઠ અરુંધતીને કહ્યું : 'દેવી ! અત્યારે ભલે મધરાત થઈ છે, પણ બ્રહ્મણ વિશ્વામિત્રજીના સત્કારની યોગ્ય વ્યવસ્થા તત્કાળ કરો.' રાજર્ષિ વિશ્વામિત્ર, બ્રહ્મણના વરથી આમ બ્રહ્મણ થયા.

વિશ્વામિત્રજીની જીવનકથાની બીજી ઘણી વિગતો બાકી રહે છે. પણ આજે માનવજીવનને આત્મશ્રેણના માર્ગ દોરી જાય એવી લાગી તેટલી વિગતો અને સંક્ષેપમાં રજૂ કરી છે. વિશ્વામિત્રજી અત્યારે જગતના ચોકમાં ઉભા રહીને પોતાની આત્મકથાનાં પાનાં ઉકેલીને જાણો ઉચ્ચ સ્વરે કહેતા હોય તેમ શબ્દો સંભળાય છે કે, (૧) જ્યાં સુધી ઈર્યા, અહં અને માન સ્વપ્નાંશે પણ અંતરમાં લપાયાછુપાયા વર્તતાં હોય, ત્યાં સુધી બ્રહ્મત્વ, બ્રહ્મવિદ્યા અને બ્રહ્મણિપદ કદી મળતું નથી. માન, તપ, ત્યાગ, દાનદર્ભ, સેવાવૃત્તિ, ધર્મપાલન, જ્ઞાન, યોગ અને ભક્તિ-ગમે તે બાબતનું હોય તોપણ એ ઉન્નતિના ઉચ્ચ શિખરેથી અવનતિની ઊંડી ગર્તામાં ફેરી દે છે.

(૨) જ્યાં સુધી માણસ ભગવાનનો અને ભગવાનના ભક્તોનો દ્રોહ કરવાનું, મન, વાણી યા કર્મથી કરવાનું એક યા બીજી રીતે ચાલુ રાખે છે ત્યાં સુધી એને બ્રહ્મત્વ, બ્રહ્મવિદ્યા અને બ્રહ્મણિપદ કદી મળતું નથી.

બ્રહ્મત્વ, બ્રહ્મવિદ્યા અને બ્રહ્મણિપદ પ્રાસ કરવાનું સહેલું, સુગમ અને કદી નિષ્કળ ન જાય એવું સાધન એક જ છે; અને તે ભગવાન અને ભગવાનના ભક્તના અંતરની પ્રસત્તનતા.

(૩) જ્યાં સુધી માણસ એમ માનતો હોય છે કે, જીવનમાં સિદ્ધિ અને શક્તિ યોગાર્દિક શાસ્ત્રોમાં કહેલાં સાધનો દ્વારા મેળવી શકાય છે, ત્યાં સુધી એને બ્રહ્મત્વ, બ્રહ્મવિદ્યા અને બ્રહ્મણિપદ કદી મળતાં નથી. સાચી સિદ્ધિ અને સાચી શક્તિ, એકમાત્ર પરમાત્માના પ્રત્યક્ષ સ્વરૂપના ઉત્તમ નિર્વિકલ્પ નિશ્ચય, આશ્રય અને ભક્તિથી થતા સત્સંગથી જ મળે છે.

(૪) જ્યાં સુધી માણસ પોતાને પ્રાસ થયેલી સિદ્ધિ અને શક્તિ, પોતાના અને પોતીકાંના સુખ અને હિત માટે વાપરે છે ચા વાપરવાની ઈરછા રાખે છે ત્યાં સુધી એ સિદ્ધિ અને શક્તિ, એને માટે ભારતૃપ અને ધાતક નીવડે છે. પણ જ્યારે એ સિદ્ધિ અને શક્તિ, પોતાના માટે નહિ પણ ભગવાનના ભક્તોના અને બીજા જનોના સુખ અને હિત માટે એ વાપરે છે અને વાપરવાની ઈરછા કરે છે, ત્યારે જ એને સાચું બ્રહ્મત્વ, બ્રહ્મવિદ્યા અને બ્રહ્મણિપદ પ્રાસ થાય છે.

(૫) બ્રહ્મત્વ, બ્રહ્મવિદ્યા, બ્રહ્મસત્તા અને બ્રહ્મણિપદની સરખામણીમાં બીજી બધી જ પ્રાસિ, સિદ્ધિ અને શક્તિ કંઈ જ વિસાતમાં નથી. જીવનમાં જયવારો માત્ર બ્રહ્મત્વ, બ્રહ્મવિદ્યા, બ્રહ્મસત્તા અને બ્રહ્મણિપદથી જ મેળવી શકાય છે.

દુર્લભ માનવદેહ, ભક્તિ અને સત્સંગ

બાળચંદ્ર કે. શાહ
(વડોદરા)

(ક્રમશઃ ચાલુ)

જીવાત્મા, સ્થૂળ રીતે બહારથી અન્નાદિક રૂપે અને સૂક્ષ્મ રૂપે શબ્દાદિક પંચવિષયો રૂપે નિત્ય આહાર કરે છે. તે આહારની શુદ્ધ માટે તથા તેને પચાવવા માટે અને જીવનને પુષ્ટિ આપે તે માટે તેમાં ભગવાનની હંમેશા જરૂર રહે છે. પ્રત્યેક મનુષ્યને પોતાના રક્ષણ અને પોષણ માટે ભગવાનની કથાવાર્તા કીર્તનરૂપી દિવ્ય આહારની અખંડ જરૂર રહે છે. સંપ્રદાયમાં વ્યક્તિ અને સમજિના પોષણ માટે ભગવાનની કથાવાર્તા જેવું બીજું એકેય સબળ સાધન નથી. આપણા સંપ્રદાયના સત્સાસ્ત્રોની કથાવાર્તા સંક્રિતન થતાં હોય ત્યાં સાક્ષાત શ્રીજી મહારાજનો પ્રાદુર્ભાવ થાય છે. જેમ રામકથા વંચાતી હોય ત્યાં ભગવાન રામચંદ્રજી અને સેવક હનુમાનજીનો પ્રાદુર્ભાવ થાય છે તેમ સત્સંગીજીવન આદિક સત્સાસ્ત્રોની કથા જ્યાં જ્યાં થાય છે ત્યાં ત્યાં શ્રીજી મહારાજ તથા તેમના અનાદિ મુક્તોનો પણ પ્રાદુર્ભાવ થાય છે. સંપ્રદાયનો ઈતિહાસ બોલે છે કે ઉત્સવ સમૈયા પ્રસંગે દૂર દેશાંતરથી ત્યાગી અને ગૃહસ્થ હરિભક્તો ભેગા થતા ત્યારે ભગવાનની કથાવાર્તા અને સંક્રિતનની રમઝટ અખંડ ચાલતી. ભગવાન રૂપણ પણે કરે છે. “ભગવાનની કથાવાર્તા સંક્રિતન રૂપી જ્ઞાનયજ્ઞ વિના જગતમાં આ પહેલાં કોઈનું કૃત્યાગ્ર થયું નથી અને આજે

પણ થતું નથી.”” આવો દિવ્ય મહિમા છે કથાવાર્તા જ્ઞારા સત્સંગ પામવાનો.

આ ચાર સત્ત તત્ત્વોનો સંગ જીવનમાં કેમ કરવો જોઈએ તેનો વિગતે વિચાર કર્યો. સંગ શબ્દમાં અસત્ત તત્ત્વના સંગનો ત્યાગ પણ સમાવિષ્ટ થાય છે. અસત્ત તત્ત્વોના સંગનો ત્યાગ કર્યા સિવાય સત્ત તત્ત્વોનો સંગ સાચા અર્થમાં થઈ શકતો નથી. અમૃતપાક જેવું ભોજન હોય પણ પેટમાં ભરેલો કચરો ખાલી ન કરવામાં આવે ત્યાં સુધી મધુર ભોજનનો મિષ્ટ આનંદ માણી શકાતો નથી અને જરૂરી પુષ્ટિ અને પોષણ પણ મળતાં નથી. આમ સાચા અર્થમાં સત્સંગ એ બેવડી પ્રક્રિયા છે. સત્ત તત્ત્વોનો સંગ અને અસત્ત તત્ત્વોના સંગનો ત્યાગ.

જેમ મેલાં લુગડાંને બરાબર સાફ કરી ઉજ્જવળ ચોખાં કરવાં હોય તો સારા ડિટરજન્ટથી ઘોવાં પડે છે તેમ જીવના પાપ કર્મોના નાશ કરવા અને આત્માને શુદ્ધ નિર્મણ કરવા સાચા સત્સંગની તાતી જરૂરીયાત છે. માટે તો શ્રીજી મહારાજ ભક્તચિંતામણિમાં કહે છે.

“જન પ્રત્યે જીવન કહે, જેને જેટલો સત્સંગ । તેને તેટલા પાપનો, થાય બાહ્રે ભીતર ભંગ ॥”

બ્રહ્માનંદમુનિ ગાય છે; “સત્સંગ વિના જન્મ મરણ ભમજાલ મીટે નહીં જે તને” સત્સંગ સિવાય આ જીવને માથેથી જન્મ-મરણનું દુઃખ ટળતું નથી. સત્સંગ સેવન સિવાય માણસની

પાપવૃત્તિ છૂટતી નથી. મન વિષય વાસનામાંથી નિવૃત્ત થતું નથી. નિર્મણ થતું નથી.

સત્સંગ એ એક દિવસની કિયા નથી. એક વખત સત્સંગ કરવાથી એનો ઈતિ થઈ જતો નથી. એ તો જીવનમાં અખંડ ચાલુ રહેતી શ્રેય સાધક પ્રક્રિયા છે. જેમ શ્વાસોશ્વાસ લેવો એ જીવનની અખંડ કિયા છે તેમ સત્સંગ દ્વારા સ્વસ્વરૂપના અને એ સ્વરૂપમાં અંતર્યામી શક્તિઓ અખંડ વિરાળ રહેલા પરમાત્માના સ્વરૂપના જ્ઞાનીકૃપી અમૃતપાન કરવું એ પણ અખંડ કિયા છે, અને હોવી જોઈએ.

ભક્તવર્ય શ્રી જાણીભાઈના પ્રશ્નના ઉત્તરમાં શ્રીજી મહારાજ કહે છે કે, સ્વધર્મના રક્ષણ માટે સત્સંગ એ જ અતિ મુખ્ય સાધન છે. (સ. જી. ૩/૨૪)

સત્સંગ કરવો તે પોતાના જીવના કલ્યાણ અર્થે કરવો પણ કોઈ પદાર્થની ઈરણા રાખીને ન કરવો. સત્સંગ તો નિષ્કામપણે માત્ર પોતાના આત્માના કલ્યાણ માટે જ કરવો. માટે સત્સંગ આત્મસત્તારૂપ થઈને દઢ પણે કરવો અને દેહ અને દેહના સંબંધીમાં હેત રહી જાય તેવો સત્સંગ-અધ્યુરો સત્સંગ કરવો નહીં. પોતાને વિષે જે અવગુણ હોય તેને દેખે સમજે અને ભગવાન અને ભગવાનના ભક્ત હોય તેના ગુણ લે અને તે પોતાના હિત માટે ઉત્કર્ષ માટે કઠણ વચન કહે તે સાંભળે અને તે પ્રમાણે વર્તે તે સત્સંગમાં દિવસે દિવસે મોટપ પામે અને તેનો સત્સંગ દિવસે દિવસે વૃદ્ધિ પામતો જાય. જેને પરમાત્મા શ્રીહરિજીના વચનમાં દઢતા-આજ્ઞા પાળવામાં ખટકો હોય તેનો ધર્મ દઢ રહે અને તેનો જ સત્સંગ દઢ

રહે. સત્સંગનો પક્ષ રાખે તેનો પાયો સત્સંગને વિષે અચળ રહે છે.

જેને સર્વ સાધન થકી સત્સંગ અધિક જણાયો હોય તેનાં કેવાં લક્ષણ હોય ? શ્રીજી મહારાજ કૃપા કરી ઉત્તર સમજાવતાં કહે છે. જેને ભગવાનના સંતને વિષે જ આત્મબુદ્ધિ છે, જેમ કોઈક રાજ હોય ને તે વાંઝીયો હોય જે પછી તેને ઘડપણામાં દીકરો આવે પછી તે છોકરો તેને ગાળો દે, મૂંછો તાણે, તો પણ અભાવ આવે નહીં અને કોઈકને મારે તથા ગામમાં અનીતિ કરી આવે તો પણ તેનો અવગુણ આવે જ નહીં, શા માટે જે એ રાજને પોતાના દીકરાને વિષે આત્મબુદ્ધિ થઈ ગઈ છે એવી રીતે જેને ભગવાનના ભક્તને (એકાંતિક સત્પુરુષ) વિષે આત્મબુદ્ધિ થાય તેણે જ સર્વસાધન થકી અધિક કલ્યાણકારી સત્સંગને જાણ્યો છે. (વચ. ગ. મ. પ૪)

જે સ્વભાવ સત્સંગમાં અંતરાય કરતો હોય તેના પર જ્યાં સુધી અભાવ ન આવે, વૈરભાવ ન પ્રગટે ત્યાં સુધી ખરેખર સત્સંગનો ખપ છે, એમ કહેવાય નહીં. આ સિદ્ધાંતવાદ સમજાવતાં શ્રીજી મહારાજ કહે છે “કોઈક પુરુષ આપણો મિત્ર હોય જો તે જ પુરુષે આપણા ભાઈને મારી નાખ્યો હોય તો પછી તે સાથે મિત્રપણું ન રહે એનું માથું કાપવા તૈયાર થાય, કાં જે મિત્ર કરતા ભાઈનો સંબંધ અધિક છે. તેમ જો એને પોતાનો સ્વભાવ વર્તનમાં ભંગ પડાવી સત્સંગથી વિમુખ કરે એવો છે તો પણ એની પર વૈરભાવ રાખતો નથી અને તે સ્વભાવ પર રીસ ચઢતી નથી, તો એને સત્સંગમાં પુરું હેત નથી અને જો જેવું ભાઈમાં હેત મનુષ્યને

છે તેવું જો સત્તસંગ પર હોય તો ભૂંડા સ્વભાવને
તત્કાળ ટાળી નાખે, શા માટે જે. જીવ તો
અતિ સમર્થ છે અને ક્ષેત્રજ્ઞ છે.”

(વ.ચ.પ્ર. પ૭).

અતિશય ભાવે કરીને સત્તસંગ કરે તો
તેને કોઈ જાતનો દોષ હૈયામાં રહે નહીં અને
આ દેહે જ બ્રહ્મદૂપ થઈ જાય છે.
(વચ. સારં. ૬) સંપૂર્ણ સત્તસંગ થયો કોણે
કહીએ ? શ્રીજી મહારાજ સમજાવે છે, એક
તો અતિશય ક્રઢ આત્મનિષ્ઠા હોય અને તે
પોતાના આત્માને દેછ ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણાથી
અતિશય અસંગી માને, એની કિયાએ પોતાના
વિષે ન માને, તો પણ પંચવર્તમાનના નિયમમાં
લેશમાત્ર ફેર પડવા દે નહીં અને પોતે બ્રહ્મદૂપ
વર્તે તો પણ પરબ્રહ્મ જે પુરુષોત્તમ ભગવાન
તેનું દાસપણું મૂકે નહીં, સ્વામી સેવક ભાવે
કરીને ભગવાનની દઢ ઉપાસના કરે અને પ્રત્યક્ષ
મૂર્તિ જે ભગવાન તેને આકાશની પેઠે અતિશય
અસંગી સમજે, પ્રત્યક્ષ જે શ્રી કૃષ્ણા નારાયણા
તે શુભ-અશુભ સર્વ કિયા ને કર્તા થકી
આકાશની પેઠે નિર્લેપ છે એમ જાણો અને
તે ભગવાનનાં જે અસંખ્ય ઐશ્વર્ય છે તેને સમજે
જે આ ભગવાન જીવોના કલ્યાણ અર્થે મનુષ્ય
જેવા જણાય છે તો પણ એ અનંત કોઈ
બ્રહ્માંડના કર્તાર્હિતા છે અને ગોલોક, વૈકુંઠ,
શૈતાનિક, બ્રહ્મપુર ઇત્યાદિક જે ધામ તે સર્વના
સ્વામી છે. એવો ભગવાનનો મહિમા જાણીને
તે ભગવાન વિષે શ્રવણાદિક ભક્તિ દઢ કરે
અને એવી રીતે જે વર્તે તેને સંપૂર્ણ સત્તસંગ
કહીએ. (વચ. લો. - ૧).

આશ્રિત સત્તસંગીએ ઉપરના ૩

વચનામૃતમાં શ્રીજી મહારાજે સત્તસંગ અંગે જે
સિદ્ધાંતો કહ્યા છે તેની એરણ પર પોતાના
સત્તસંગની સ્થિતિ ચકાસવી જોઈએ અને જ્યાં
જ્યાં અધુરપ હોય, ખામી હોય તે શોદી ઓળખી
સાચા અર્થમાં સત્તસંગ કરવા પાકો સત્તસંગી
થવા કટિબદ્ધ બનવું જોઈએ.

શ્રી સ્વામિનારાયણ ભગવાને આ સંપ્રદાય
સ્થાપ્યો છે તે પ્રગટ અને પ્રત્યક્ષનો જ સંપ્રદાય
છે. શાસ્ત્ર માત્રનો ગલિતાર્થ એટલો જ છે
કે સત્તસંગથી પ્રગટ પરમાત્મા શ્રી
સ્વામિનારાયણ ભગવાનને ઓળખી એમની
શરણાગતિ સ્વીકારવી. જીવનો મોક્ષ પણ ત્યારે
જ થાય છે. શાસ્ત્રોનું જ્ઞાન-ઉપદેશ પણ સત્તસંગ
સિવાય સમજાતું નથી. માટે જ સત્તસંગને શ્રીજી
મહારાજે “ સર્વ સાધનાના ફળ રૂપ ” અને
“ કલ્યાણાનું કારણ ” સહેતુક કહેલો છે.
સત્તસંગની શક્તિ અગાધ છે. સત્તસંગ કરવાથી
માણસ સાચા અર્થમાં માણસ બને છે,
માણસમાંથી દેવ બને છે, દેવમાંથી દેવેશ્વર
બને છે અને દેવેશ્વરમાંથી મહામુક્ત બને છે.
આવો અવર્ણનીય પ્રભાવ છે “ સત્તસંગનો ”
જ્યારે કુસંગ કરવાથી માણસ માણસ મટી
દાનવ બને છે, દાનવમાંથી પશુ બને છે,
પશુમાંથી અધમોદભ કક્ષાએ પહોંચે છે અને
છેવટે આત્માનો વિનાશ નોતરી લે છે.
સત્તસંગ વિના માણસ, બુદ્ધિ અને ગુણનો
સાગર ગણાતો હોય તો પણ અદોગતિ પામે
છે. (શિ. શ્લોક. ૧૧૪). માટે સત્તસંગ કરવામાં
કુસંગના સંગનો ત્યાગ આપોઆપ આવી
જાય છે.

નારદમુનિના થોડી ક્ષણોના સાંનિધ્યે

વાલિયા લુંટારાને ઋષિ વાલ્મીકિ બનાવી દીધા. એવી જ રીતે મનુષ્યોને મારીને તેની અંગળીઓની માળા બનાવી પહેરતો, કુર લુંટારો, અંગુલિમલ ભગવાન બુઢના થોડી ક્ષણોના સત્તસંગના પ્રતાપે જાગી ગયો અને પછી તેમનો આત્મજ્ઞાની શિષ્ય બની ગયો. એકાંતિક સત્પુરુષનું દર્શન પણ પૂછયકારક મનાથું છે અને તેમની વાણીનું શ્રવણ ઉદ્ઘારક ગણાયું છે. એમની વાણી પરમાત્માના ધારક એવા આત્મામાંથી સહજ પ્રગટ થતી વાણી હોય છે. માટે જ એમાં મંત્રનું બળ અને જીવન પરિવર્તનની શક્તિ રહેલાં હોય છે. એ વાણી મુમુક્ષુના આત્માને સીધે સીધી સ્પર્શો છે. તેને ઢંઢોળીને અજ્ઞાન-વિષય વાસનામાંથી જગાડે છે. આવા એકાંતિક સત્પુરુષો પરમાત્મા શ્રીહરિજીની દિવ્ય ચેતનામાં વસતા હોવાથી તેમનો સંગ-સત્તસંગ કરવાથી મનની મલિનતાઓ, વિકારો-વાસનાઓ સધળું શરીર જાય છે. ટળી જાય છે. શુભ વિચારો-શુભ વાસનાઓ ઉદ્દ્ય પામે છે. ચિત્તવૃત્તિ નિર્મિત બને છે. અખંડ સત્તસંગથી અહંકારના પડછાયા ઓગળી જાય છે. દસ્તિ નિર્મિત અને વિશાળ બને છે. આત્માનું સાચું સ્વરૂપ પ્રગટ થાય

છે, સમજાય છે, અનુભવાય છે. અંતઃદસ્તિ ખુલે છે. જીવનની ગતિ ઉદ્દર્ઘ બને છે. આત્મામાં અંતર્યામી સ્વરૂપે પરબ્રહ્મ પરમાત્મા શ્રી શ્રીહરિજીનો પ્રાદુર્ભાવ થાય છે. જીવતે જીવ આત્યંતિક કલ્યાણ હાથ લાગી જાય છે. સમજણપૂર્વકનો સત્તસંગ અસત્યમાંથી સત્યમાં, અંધકારમાંથી પ્રકાશમાં અને મૃત્યુમાંથી શ્રીજી ચરણમાં નિત્યવાસરૂપી અમરતામાં લઈ જઈ જીવને પ્રભુમય બનાવે છે. પ્રત્યક્ષ ભગવાન કે પ્રત્યક્ષ ભગવાનના સાધર્થપણાને પામેલા તેમના એકાંતિક સંત જે આત્યંતિક કલ્યાણ દાતા છે તેમના પ્રસંગથી સત્તસંગથી, તેમને વિષે આત્મબુદ્ધિ કરવાથી મુમુક્ષુ માટે આત્યંતિક કલ્યાણનું ઝાર ખુલ્લું થાય છે. સત્તસંગ આત્યંતિક કલ્યાણ મેળવવા અક્ષરધામમાં જવાનો પાસપોર્ટ છે. માટે તો શ્રીજી મહારાજે સત્તસંગનો દિવ્ય મહિમા વારંવાર ગાયો છે. સમજાવ્યો છે. “સત્તસંગનું જીવન છે સત્તસંગ”.

માત્ર એકજ વાક્યમાં આખી વાત કહેવી હોય તો કહેવું પડે કે સત્તસંગ સાચા અર્થમાં અપૂર્વ ચિંતામણિ, અનન્ય કલ્પવૃક્ષ અને અમીટ અમૃત સમાન હોવાથી આત્યંતિક કલ્યાણના પરમ હેતુરૂપ છે.

હાલના કોરોના વાઈરસના સંજોગોને કારણે આંતરાષ્ટ્રીય ડાક સેવા ઉપલબ્ધ ન હોઈ “સત્તસંગ પ્રદિપ” માસિક પરદેશમાં પહોંચાડી શકાય તેમ નથી. તેથી પરદેશમાં રહેતા સભ્યો તથા ગ્રાહકો ને આગળ જણાવેલ વેબસાઇટ પરથી “સત્તસંગ પ્રદિપ” વાંચવા વિનંતી.

સત્તસંગ - મહિમા

દયાળું શ્રી ગુરજી
નાથજીભાઈ શુકલ

મોક્ષનો ખપ હોય તેણે સત્તસંગ કરવો. સર્વ સાધનના ફળરૂપ સત્તસંગ છે. પ્રતિ-જપ-તીર્થ-ઉપવાસ વગેરે સત્તસંગ કરવાની લાયકાત મેળવવાનાં સાધન છે. સત્તસંગથી ભગવાન ઓળખાય છે. અવિધાથી છૂટાય છે અને શું કરવું અને શું ના કરવું તે સમજાય છે. મંદ શ્રદ્ધા હોય તો ગઢડા મદદ રૂક્માં કહ્યા પ્રમાણે ભગવાનનો યથાર્થ મહિમા સમજવો. ભગવાનનો મહિમા પણ સત્તસંગથી જ ઓળખાય છે. પૈસાનો મહિમા જાણ્યો છે તો તેને માટે વિધાર્થી અવસ્થાથી કેટલો બધો આલોચ રહે છે. તિરસ્કાર સહન કરીને પણ બીજાનું દાસત્ત્વ કરવું પડે છે. શરીરનું ભાન ભૂલીને પણ રાત દિવસ વેપારમાં તન અને મન રાખવું પડે છે. દુનિયા ખેડોને દેશવાટે જવું પડે છે. અરે, એટલે સુધી કે મોતને જોખમે લશકરમાં પણ જોડાવાય છે. આ બધું શાને માટે ? કેવળ પૈસા માટે. જેને મૂકીને જવાનું છે એને માટે આટલો બધો પરિશ્રમ તો જે ધર્મને સાથે લઈ જવાનું છે તેને માટે કંઈ નહિ ? કેટલું બધું અગત્યની વસ્તુ માટે દુર્લક્ષ ? શરીર બગડ્યું હોય તો ડાક્ટરને ગમે તેટલી ફી આપીને શરીર સુધારવા તરફ લક્ષ આપીએ. અમુક વસ્તુ ના ખાવાની કહે તો તેને ત્યાગ કરીએ. અમુક નિયમો પાળવાના કહે તો તે પણ પાળીએ, પણ ભગવાનની આજ્ઞા પાળવામાં એ બધું પાળવાનું કહે તો ના પણે. જે શરીરને અહીં પડતું મૂકીને જવાનું છે તેના રક્ષણ માટે આટલું બધું થાય; પણ આત્માની ઉન્નતિ માટે કંઈ નહિ. દીવાની ફોજદારી કેસ માથે આવ્યો હોય તે વકીલ કહે તે થાય. તેને ઘેર અને કોઈમાં તે કહે તેટલી વખત ફેરા

ખવાય. તેની ખુશામત થાય અને પૈસા ખર્ચાચ, પણ પોતાના આત્માના કલ્યાણ માટે મંદિર કે સત્પુરુષને ત્યાં જવું હોય તો ના જવાય. આ ઉપરથી એમ સિદ્ધ થાય છે કે આત્મકલ્યાણની કંઈ જ પડી નથી. જે વસ્તુને માટે જેટલી આતુરતા એટલો પ્રયાસ થાય. સુધારુર હોય તો તેને જ્યાં ખાવાનું હોય ત્યાં જ જવાનું મન થાય. તેવી જ રીતે વૃષાતુર-રોગાતુરનું છે. એવી રીતે આત્માના કલ્યાણ સંબંધમાં આતુરતા આવવી જોઈએ. વ્યવહાર સુધારવા જેટલો ચત્ન થાય છે એટલા આત્માના મોક્ષ માટે કયાં થાય છે ? એનું કારણ એ છે કે આત્મા પ્રમાદ અને મોહથી આવરિત થઈ ગયો છે. પ્રમાદ એટલે અસાવધાની અને મોહ એટલે વિભાંતિ-સત્તને અસત્ત જણાય અને અસત્તને સત્ત જણાય. એ જ વિભાંતિ. જ્યાં સુધી યથા દુઃખનું દર્શન થતું નથી ત્યાં સુધી સુખસાગર એવા જે શ્રીહરિ તે તરફ વળતું જ નથી. જન્મમરણનો ફેરો ટાળવા કયારે પ્રયાસ થાય કે જયારે દેહધારીને કેવળ દુઃખ જ છે. એમ ઠેઠ કારણ શરીરમાંથી સમજાય ત્યારે. ગીતામાં કહ્યું છે કે,

જન્મમૃત્યુજરાવ્યાધિદુઃખદોષાનુર્દર્શનમ् ॥

(ગીતા અ. ૧૩ શલો. ૮)

આપણે બધાયે બાળકોનાં જન્મ વખતનાં દુઃખ જોયાં અગર સાંભળ્યાં છે તે ઉપરથી વિચાર કરવો કે મારો જો ફરી જન્મ થશે. મારે માતાના ગર્ભમાં નવ માસ સુધી મલીન પદાર્થોમાં રહી રીબાવું પડશે. આપણે બીજાએને મરતાં જોયા છે. મરણ વખતે જીવને ખોળિયામાંથી નીકળતાં ઘણું કષ્ટ થાય છે. એ પારાવાર દુઃખનો વિચાર મનમાં તાજો રાખવો. વૃદ્ધાવસ્થાના દુઃખનો વિચાર મનમાં તાજો રાખવો. વૃદ્ધાવસ્થાના દુઃખ તો અસહ્ય જ છે. પરવશપણે રહીને ખૂણે અને

ખાટલે પડીને દુઃખ ભોગવવું પડે છે. વ્યાધિ વખતે તો શરીરની કેવી સ્થિતિ થાય છે તે દરેકને કયાં અજાણી છે ? માટે જન્મ-મૃત્યુ-વૃદ્ધાપસ્થા અને વ્યાધિ એ ચારે શરીરને અંગે લાગેલાં છે એમ દુઃખનું દર્શન નિરંતર કરતા રહેવાય તો કંઈક પાછી વૃત્તિ થાય. પણ મનુષ્ય દુઃખમાં સુખ બુદ્ધિ કરી રહેલો છે, તેથી આ બધાય દુઃખ જોતાં છતાંય એટલો બધો મોહ વ્યાપેલો છે કે દુઃખ જાય ત્યારે જાણો કંઈ જ બન્યું નથી એમ લાગે. અને પાછો હતો તેનો તે. કઠલખાનામાં બકરાંની કઠલ કરવા બકરાંનું ટોળું લાવે છે ત્યારે તેમને કાપતાં વાર હોય તો તેમને ખાવાનું નાખે છે એમ સમજુને કે તે સારા પુષ્ટ હોય તો વધારે માંસ નીકળે. આ બકરાં બીજાં બકરાંને મરતા જુએ છે છતાં નિરાંતે ખાય છે. કારણ કે તે પણ છે. તેમ અજાની મનુષ્યો કે જે પોતે દુઃખ ભોગવે છે અને બીજાઓને દુઃખ ભોગવતાં જુએ છે છતાં પણ પાછી વૃત્તિ કરતાં નથી તે પણ પણ જેવાં છે. માણસને તો ઈશ્વરે બુદ્ધિ આપી છે એટલે પશુપત્ર રહ્યે ના ચાલે. આ મોંઘો મનુષ્યદેહ ઈશ્વરકૃપાથી અનેક યોનિને અંતે મજ્યો છે. તેનો વ્યય કેવળ વિષયભોગમાં કરી નાખવો તે માણસાઈ નથી દરેક માણસે પણ મનુષ્ય થવું જોઈએ અને પછી ભક્ત થવું જોઈએ.

દુનિયાનાં દુઃખનું દર્શન કરી ભગવાનમાં સત્તસંગ વડે સુખ બુદ્ધિ કરી ભગવાન તરફ વળવું. ભગવાનને સર્વ સુખના રાશી સમજવા. આ બધું શરીર સારું હશે, વૃદ્ધાપસ્થા નહિ આવી હોય ઈન્દ્રિયોની શક્તિ થથાસ્થિતિ હશે. આયુષ નહિ આવી રહ્યું હોય ત્યાં સુધી જ થઈ શકશે. માટે નિરંતર આત્મકલ્યાણ તરફ નજર રાખવી. માણસ ઈન્દ્રિયોના સુખે સુખિયો રહે છે પણ આત્મા અને પરમાત્માના સુખે સુખિયો રહેતો નથી. વિષયો અને ઈન્દ્રિયોના

સંયોગથી જે સુખ જેવું જગાય છે તે આદિ અને અંતવાળું હોવાથી પરિણામે દુઃખરૂપ જ છે અને તેથી જ મહારાજ ગઢા પ્રથમ ૨૦માં કહે છે કે જે પોતે પોતાના સુખને ભોગવતો નથી ને પોતે પોતાના રૂપને જાણતો નથી, એ જ અજાનીમાં અતિશે અજાની છે. ધેલામાં ધેલો છે. મૂર્જમાં મૂર્જ અને નીચમાં નીચ છે. સત્તમાંથી જઆત્મા-અનાત્મા અને પરમાત્માનું જ્ઞાન થાય છે.

સત્તસંગનો અર્થ ‘સત્તસંગીજીવન’માં આપેલો છે.

- (૧) સત્તશબ્દેન પરબ્રહ્મ ...સત્ત એવા જે પરમાત્મા તેમને ઓળખીને તેમના આશ્રિત થઈ તેમની શરણાગતિ સ્વીકારવી તે.
- (૨) તેમને આશ્રિત એવા જે સંતો તેમનો સમાગમ કરવો.
- (૩) ભક્તોને કહેલા ધર્મોનું થથાસ્થિત પાલન અને
- (૪) ભગવાન સંતો અને ધર્મ એ ત્રણોનું નિરૂપણ કર્યું હોય તેવાં શાસ્ત્ર. એ ચારેનો અહોનિશ જે સંગ તે સત્તસંગ. આપણો તો બહુધા આ સંગનો ત્યાગ કરી માયિક પદાર્થોનો જ સંગ કરેલો છે.

ભગવતમાં કપિલદેવ ભગવાને પોતાની માતા પ્રત્યે કહ્યું છે કે,

પ્રસંગ મજરં પાશમાત્મન: કવયો વિદુ:
સ એવ સાધુષ કૃતો, મોક્ષદ્વારમપાવૃત્તમ् ॥

(ભા. સ્ક્ંધ. ૩ અ. ૨૫ શલો. ૨૦)

જેવો આ જીવને પોતાના સંબંધીને વિશે દૃઢ પ્રસંગ છે તેવો ને તેવો જ પ્રસંગ જો ભગવાનના એકાંતિક સાધુને વિશે થાય તો એ જીવને મોક્ષનું દ્રાર ઉદ્ઘાંક થાય છે. (ગ. પ. પ૪) આવી રીતે જયારે સત્તસંગ કરી ભગવાનના ભક્ત થઈશું ત્યારે શિક્ષાપત્રીના છેલ્લા શ્લોકમાં કહ્યા પ્રમાણે નિજાશ્રિત કહેવાઈશું અને ત્યારે જ તેમાં

કહેલા ફાયદા થશે. એટલે કે સકળ દુઃખનો નાશ થશે. જોઈતા સુખ મળશે અને ધર્મ અને ભક્તિની રક્ષા થશે અને અંતકાળે જેમ માખણમાંથી મુવાળો કાઢે તેમ આ દેહમાંથી જીવને કાઢીને ભગવાન પોતાના અક્ષરદામમાં લઈ જશે. ગઢા છેલ્લા જ્માં કહ્યા પ્રમાણે ભગવાન તેને વચ્ચમાં કયાંચ રહેવા દેતા નથી. મહારાજે તો જાહેર ઢેઢેરો બહાર પાડયો છે કે, ‘મારા જનને અંતકાળે જરૂર મારે આવવું, બીરું મારું એ ન બદલે, તે સર્વજનને જણાવવું.’

(ભક્તચિંતામણી પ્ર. ક૮ પદ એ)

ગીંગા અને ભમરાનું દષ્ટાંત આપી કહ્યું કે જેમ બગલો અને હંસ એ દેખાવમાં એકબીજાને કંઈક અંશે મળતા છે તેમ ગીંગો અને ભમરો રૂપે રંગે લગભગ મળતા છે. ગીંગાને વિષટાની ગંધ ગમે છે અને ભમરાને સુગંધી પુષ્પોની ફોરમ ગમે છે. ભમરો એક વખત ગીંગાને રાજાના બગીચામાં સુગંધ લેવા લઈ ગયો, પણ ગીંગાએ નાકમાં વિષટાની ગોળી કરીને રાખેલી તેથી સુગંધ આવી નહિ. ભમરાએ જયારે પાણીના હોજમાં ગીંગાને ઝબકોબ્યો ત્યારે પેલી ગોળી નીકળી ગઈ અને સુગંધી લેતો થઈ ગયો. તેમ જ્યાં સુધી સંસારમાં પ્રેમ છે ત્યાં સુધી ભગવાનનું સુખ નહિ આવે. વચનામૃત વરતાલ ૧૮ અને ગઢા છેલ્લા રૂટનો છેલ્લો ભાગ વંચાવીને કહ્યું કે જ્યાં સુધી આ જીવને વિષયોના ભોગમાં જીવન મનાઈ ગયું છે, ત્યાં સુધી ભગવાનનું સુખ નહિ આવે. માટે સંસારના સુખમાં દુઃખનું દર્શન કરી ભગવાન તરફ વળવું જોઈએ. વચનામૃત વરતાલ ૧૮માં મહારાજ કહે છે કે ભરતખંડમાં ભગવાને કે ભગવાનના સાધર્મ્યપણાને પામેલા સંત જરૂર વિચરતા હોય છે. તેમની જો જીવને ઓળખાણ થાય તો એ જીવ ભગવાનનો ભક્ત થાય છે. પછી એ ભગવાનનો ભક્ત થયો તેને ભગવાન વિના બીજા કોઈ પદાર્થને વિશે પ્રીતિ રાખવી ધટે નહિ.

શા માટે જે ભગવાનના ધામનું જે સુખ છે તેની આગળ માચિક પંચવિષયનું સુખ છે તે તો નરક જેવું છે. જે નરકના કીડા હોય તે નરકને વિશે પરમ સુખ માને પણ મનુષ્ય હોય તે તો તે નરકને પરમ દુઃખદાયી જાણે છે માટે સત્સમાગમે કરીને ભગવાન સંબંધી સુખ ઓળખી લેવું જોઈએ. તેમ થશે ત્યારે સંસારના સુખ કાકવિષ્ટા તુલ્ય લાગશે. કાકવિષ્ટાની ઉપમા એટલા માટે આપી છે કે કાગડો વિષ્ટા ખાઈને જીવ છે જેનો ખોરાક વિષ્ટા છે તો તેની વિષ્ટા એથી વધારે ખરાબ હોય.

એક કીર્તનમાં છે કે કોઈ એક બહાવરા માણસને નદી ઓળંગવા સારું વહાણમાં બેસાડ્યો. વહાણ ચાલ્યું એટલે તે ભમવા લાગ્યો. એણે જાણયું કે આ તો મારું મોત આવ્યું. તેથી તે પાણીમાં કૂદી પડયો અને જીવ ખોયો. જ્યાં રક્ષણ છે ત્યાં માણસ મોહથી મરવાનું ધારી માયામાં ભૂસકો મારે છે.

ઇન્ડ્રિયો માણસને કચાં લઈ જાય છે તે તેણે જોયા કરવું જોઈએ. જેમ વહાણને વાચું પાણીમાં કૂબાડી હે છે. તેથી ચથેરછ રીતે સ્વષણીપણે વર્તતી ઇન્ડ્રિયો જીવને સંસ્કૃતિમાં ઘડેલી હે છે. બધો વાંક ઇન્ડ્રિયોનો છે. જેમ સારો ધોડેસવાર ધોડાને કબજે કરે. તેમ ઇન્ડ્રિયોને વિષયમાં જતી અટકાવી ભગવાન તરફ લઈ જવી.

આર્તતા આવવી જોઈએ. પાણીની વિષે તરસ લાગી હોય તેને પાણી સિવાય કંઈ રુચતું નથી તેમ ઈશ્વરપ્રાપ્તિ માટે થવું જોઈએ અને તેનો આલોચ રહેવો જોઈએ. જેમ વેપારીને એમ થાય છે કે હું કયારે ધનવાન થઈ જાઉ? નોકરીમાં હલકી ગ્રેડમાં હોય તેને એમ થાય કે હું કયારે મારા ખાતાનો ઉપરી થઈ જાઉ? તેમ મુમુક્ષુને એમ થવું જોઈએ કે આત્માંતિક મોક્ષ હું કયારે પ્રાપ્ત કરી લાઉ?

“સત્સંગ પ્રદીપ” ને બેટ આપનારની શુભ નામાવલિ

ક્રમ નામ	જામ	પ્રસંગ
૨૫૦-૦૦ પૂજા ગોપીનાથભાઈ શુકલ	વડોદરા	ચિ. હિર મિહિર ભણના જન્મદિન નિમિત્તે શ્રીજી પ્રસન્નતાર્થે
૨૫૦-૦૦ પૂર્વા ગોપીનાથભાઈ શુકલ	વડોદરા	ચિ. કિશા મિહિર ભણના જન્મદિન નિમિત્તે શ્રીજી પ્રસન્નતાર્થે

:: અક્ષરનિવાસ ::

શ્રી સ્વામિનારાયણ સત્સંગ સેવા મંડળના સભ્ય પ.ભ. વિશાલકુમાર વાસુદેવભાઈ શુકલના માતૃશ્રી ગં. સ્વ. શાલિનીબેન વાસુદેવભાઈ શુકલ તા. ૨૨-૦૫-૨૦૨૦ને વૈશાખ વદ અમાસ ને શુક્રવારના રોજ અક્ષરનિવાસી થયા છે. શ્રીજી મહિરાજ તેમને નિજ સેવાનું સુખ આપે તેવી પ્રર્થના.

શ્રી સ્વામિનારાયણ સત્સંગ સેવા મંડળના પ્રમુખ પ.ભ. વિક્રમકુમાર ધનશ્યામપ્રસાદ શુકલના ધર્મ પત્ની અ. સૌ. કુસુમબેન વિક્રમકુમાર શુકલ તા. ૦૪-૦૭-૨૦૨૦ને અધાઢ વદ ચૌદશ ને શનિવાર ના રોજ અક્ષરનિવાસી થયા છે. શ્રીજી મહિરાજ તેમને નિજ સેવાનું સુખ આપે એવી પ્રાર્થના.

આજુવન લવાજમ :
દેશમાં ડા. ૨૫૦-૦૦
પરેશામાં ડા. ૩૦૦૦-૦
જૂટક નકલ ડા. ૫-૦૦

Registered with Registrar of News Papers for India Under No. GujGuj/16039
Postal Regd. No. VDR (E)/355/2020-2022 Valid Upto 31-12-2022
Posted at RMS, Vadodara on 22nd of Every Month

સત્સંગ પ્રદીપ

ભગવાન ઈચ્છા

ભગવાન જેમ રાજે તેમ રહેલું. ગમે તેવી વિપરીત સ્થિતિ આવે ત્યારે એમ વિચારલું કે હું એટલાને જ અને એવાને જ લાયક (પાત્ર) હોઈશા, એથી એવું અને એટલું આપ્યું હશે. અધિકાર સિવાય ભગવાન જો આપે તો તેમાં સુખ ના આવે. કેટલીક વખત દુઃખ એ સુખ જેવું હોય છે અને સુખ એ દુઃખ જેવું હોય છે. ભગવાન જે સ્થિતિમાં રાજે તેમાં આનંદથી રહેલું. ભગવાનની ઈચ્છા એ જ પ્રારબ્ધ સમજલું એ શરાગતનું લક્ષણ હોય. ભગવાનને શરાગે રહેલું અને એમની આજ્ઞાઓ પાળવી. એમ ઇતાં જો દુઃખ આવી પેડ તો તેમાં રક્ષા કરનાર શ્રીહરિ હોય. એના થઈશું તો તે કોઈ કાળો પણ આપણો ઉદ્ઘાર કરશે માટે એને ઓળખીને એનો દઠ આશરો કરવો અને આપણી જતને એને સૌંપી દવી..

એક કીર્તનમાં છે કે,

‘પ્રભુને સર્વ સૌંપીને, પ્રભુનું ધાર્યું થાવા હે.’

-સત્સંગ સ્નુધા

BOOK-POST

From :

Shree Swaminarayan Satsang Seva Mandal
Indukumar Laxmiprasad Pandya,
“Gurukrupa”,
Zaghadia Pole, Nagarwada,
NADIAD-387001. (India)

To/પ.બ.શ્રી

Printed by Vakal Printery, Published by Indukumar Laxmiprasad Pandya, on behalf of Shree Swaminarayan Satsang Seva Mandal and Printed at Vakal Printery, No. 01-17-475-951-000-101 of Ward No-1 situated at Jogidas Vitthal's Pole, Raopura, Vadodara and Published from “Gurukrupa”, Zaghadia Pole, Nagarwada, Nadiad-387001 (India). Editor : Indukumar Laxmiprasad Pandya.